

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Jurisprudential and Legal Review of Iranian and Islamic Criminal Policy Toward Terrorism

Marzieh Mohammadi^{*1}, Siamak Jafarzadeh²

Received:

18 Aug 2025

Revised:

24 Oct 2025

Accepted:

04 Dec 2025

Available Online:

22 Jun 2026

Keywords:

Terrorism, Islamic Jurisprudence, Public Security, Criminalization, Criminal Policy.

Abstract

As one of the most severe threats to life, human dignity, and public security, terrorist acts are condemned and criminalized in both Islamic jurisprudence and Iranian criminal law, adopting an approach based on the prohibition of killing innocent people, the ban on causing terror and social corruption, and the necessity of repelling danger. Aiming to elucidate the jurisprudential foundations, legal frameworks, and criminal policy of the Islamic Republic of Iran toward terrorism, the present study demonstrates that in jurisprudence, the fundamental principle is the prohibition of targeted attacks on civilians and the creation of public terror. Furthermore, actions such as direct perpetration, complicity, ordering, and providing operational grounds (including financing, logistics, training, and facilitation) can entail criminal liability. Moreover, in Iranian positive law, criminal policy is centered on the extensive criminalization of terrorism-related behaviors, the aggravation of sanctions, and the adoption of deterrent approaches; the mere commission of a terrorist act is not the sole ground for liability, but organized participation and roles in planning, procuring tools, supporting, and organizing are also subject to criminal prosecution. Finally, the paper concludes by emphasizing that the alignment of jurisprudential foundations with the security objectives of criminal law justifies the adoption of stringent policies to prevent, combat, and mitigate the impacts of terrorism on society.

1 * M.A. in Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran. (Corresponding Author)

2 Associate Professor in Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.

Please Cite This Article As: Mohammadi, M & Jafarzadeh, S (2025). "Jurisprudential and Legal Review of Iranian and Islamic Criminal Policy Toward Terrorism". *Interdisciplinary Legal Research*, 7(2): 41-49.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0)

مقاله پژوهشی

(صفحات ۴۹-۴۱)

بررسی فقهی و حقوقی و سیاست کیفری ایران و اسلام در قبال اقدامات تروریستی

مرضیه محمدی^{۱*}، سیامک جعفرزاده^۲

۱. کارشناس ارشد فقه و حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. (نویسنده مسؤول)

۲. دانشیار فقه و حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۷ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۲ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۳ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

چکیده

اقدامات تروریستی به‌عنوان یکی از شدیدترین تهدیدها علیه حیات، کرامت انسانی و امنیت عمومی، در فقه اسلامی و نیز در حقوق کیفری ایران با رویکردی مبتنی بر حرمت قتل بی‌گناهان، منع ایجاد رعب و فساد اجتماعی و ضرورت دفع خطر مورد تقبیح و جرم‌انگاری قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر با هدف تبیین مبانی فقهی و چهارچوب‌های حقوقی و سیاست کیفری جمهوری اسلامی ایران در قبال تروریسم، نشان می‌دهد که در فقه، اصل بر ممنوعیت تعرض هدفمند به غیرنظامیان و ایجاد وحشت عمومی است و رفتارهایی همچون مباشرت، معاونت، آمربودن و فراهم‌کردن بسترهای عملیاتی (ازجمله تأمین مالی، تدارکات، آموزش و تسهیل) می‌تواند موجب مسؤولیت کیفری گردد. همچنین در حقوق موضوعه ایران، سیاست کیفری بر محور جرم‌انگاری گسترده رفتارهای مرتبط با تروریسم، تشدید ضمانت اجراها و اتخاذ رویکردهای بازدارنده استوار شده و صرف انجام عمل تروریستی، تنها مصداق مسؤولیت نیست، بلکه مشارکت‌ها و نقش‌های سازمان‌یافته در طراحی، تهیه ابزار، حمایت و سازمان‌دهی نیز قابل تعقیب کیفری است. درنهایت، نتیجه مقاله تأکید می‌کند که هم‌راستایی مبانی فقهی با اهداف امنیتی حقوق کیفری، توجیه‌کننده اتخاذ سیاست‌های سخت‌گیرانه برای پیشگیری، مقابله و کاهش آثار تروریسم بر جامعه است.

کلمات کلیدی: تروریسم، فقه اسلامی، امنیت عمومی، جرم‌انگاری، سیاست کیفری.

مقدمه

بنیان‌های نظری قانون‌گذاری و ارتقای کارآمدی نظام عدالت کیفری در مقابله با تروریسم مؤثر باشد.

۱- بررسی تاریخچه اقدامات تروریستی منافقین در ایران

سازمان مجاهدین خلق ایران نام یک گروه سیاسی - نظامی است که در سال ۱۳۴۴ از سوی سه تن از روشنفکران جوان مسلمان با هدف سرنگونی رژیم وابسته پهلوی تأسیس شد. این سازمان نیز که مانند اغلب گروه‌هایی که در دهه ۱۳۴۰ مشی قهرآمیز را در مبارزه برگزیدند، تحت تأثیر سرکوب قیام مردمی ۱۵ خرداد و شکست مبارزات مسالمت‌آمیز، در جریان تدوین استراتژی به مبارزه مسلحانه رسید و به تدریج با بهره‌گیری از تئوری‌های جریان‌های چپ و مارکسیست آمریکای لاتین، شیوه جنگ چریکی را در تاکتیک اتخاذ کرد. در سال ۱۳۵۴ با تغییر ایدئولوژی مارکسیسم را پذیرفت و به دنبال آن تصفیه‌های خونین در آن صورت گرفت و تعدادی از اعضای آن، از جمله مجید شریف واقعی به قتل رسید.

در سال ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب اعضای باقی‌مانده از زندان آزاد شدند، ولی از همان آغاز به مخالفت با حکومت نوپای جمهوری اسلامی برخاستند. در سال ۱۳۶۰، به دنبال سه سال کش و قوس بالاخره مشی مسلحانه را بر ضد حکومت جدیدالتأسیس جمهوری اسلامی و به منظور سرنگونی سریع آن برگزیدند. در پی انجام ترورهای گسترده از سوی این فرقه سران سازمان به فرانسه و سپس در زمان جنگ تحمیلی، به عراق پناهنده شدند و خود را به طور کامل خود را در اختیار سیاست‌های دولت متخاصم عراق و بر ضدمنافع مردم ایران قرار دادند (رضوانی، ۱۳۸۴: ۶۹).

۲- فرقه منافقین و پتانسیل ترور و خشونت

اساساً یک فرقه ایدئولوژیک آنگاه که با تفکر رادیکالیستی آمیخته شود، به شدت پتانسیل خشونت و اعمال تروریستی را در فرد فرد گروه و در تشکیلات خود به وجود می‌آورد. یکی از مهم‌ترین مضرات فرقه این است که با تبعیت از اصول فرقه‌گرایی پتانسیل ارتکاب جرم در هریک از اعضای فرقه، به شدت ایجاد می‌شود. درخصوص سازمان منافقین آن‌چه مسأله ارتکاب جرم، به ویژه جرایم تروریستی را تشدید می‌کند، این است که این گروه یک فرقه نظامی مسلح است که در رسیدن به اهداف خود هیچ محدودیتی نمی‌شناسد. اصولاً کشورها در مورد چنین گروه‌هایی با حساسیت شدید سیاست‌گذاری می‌کنند، حتی اگر فرقه‌ای مسلح نباشند، چه رسد به منافقین که فلسفه وجودی سازمان و

اقدامات تروریستی از مهم‌ترین چالش‌های فراملی و تهدیدهای جدی علیه امنیت، نظم عمومی، جان و کرامت انسان‌ها به شمار می‌روند. این پدیده صرفاً یک رفتار مجرمانه عادی نیست، بلکه با هدف ایجاد رعب و وحشت، برهم‌زدن آرامش اجتماعی، تضعیف ساختارهای حاکمیتی و آسیب‌رسانی گسترده به افراد بی‌گناه انجام می‌شود. از این رو مواجهه با آن نیازمند نگاهی چندبعدی، به ویژه از منظر فقه اسلامی، حقوق کیفری و سیاست جنایی است. در جوامع اسلامی، تروریسم نه تنها با اصول اخلاقی و انسانی ناسازگار است، بلکه با مبانی شرعی حرمت قتل نفس محترمه، منع فساد فی‌الارض و ضرورت حفظ نظم و امنیت عمومی نیز تعارض دارد. در فقه اسلامی، اصل بر صیانت از جان انسان‌ها و منع هرگونه تعرض غیرموجه به آنان است. از این منظر، هر عملی که منجر به قتل، ارباب، اخلاص در امنیت عمومی و گسترش فساد در جامعه شود، قابل انتقاد شدید و مستوجب مسؤولیت است. افزون بر مباشرین، افرادی که به گونه‌ای در شکل‌گیری و تحقق عملیات تروریستی نقش دارند، مانند آمران، معاونان، تأمین‌کنندگان مالی و تسهیل‌کنندگان، نیز از حیث فقهی قابل بررسی‌اند. این نگاه نشان می‌دهد که فقه اسلامی صرفاً به فعل نهایی توجه ندارد، بلکه شبکه علی و نقش‌های مؤثر در تحقق جرم را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. در حقوق کیفری ایران نیز با توجه به اهمیت حفظ امنیت ملی و اجتماعی، رفتارهای مرتبط با اقدامات تروریستی در قالب عناوین مجرمانه مختلف مورد جرم‌انگاری قرار گرفته و برای آن‌ها ضمانت اجراهای شدید پیش‌بینی شده است. سیاست کیفری ایران در این حوزه عمدتاً بر پیشگیری، بازدارندگی، مقابله با سازمان‌یافتگی جرم و تشدید مجازات‌ها استوار است. با این حال، بررسی مبانی فقهی و حقوقی این رویکرد نشان می‌دهد که علاوه بر جنبه سرکوبگرانه، توجه به عدالت کیفری، تناسب مجازات و تفکیک میان مرتکبان اصلی و اشخاص با نقش‌های فرعی نیز از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. بر این اساس، مطالعه حاضر می‌کوشد با رویکردی توصیفی - تحلیلی، ضمن بررسی مبانی فقهی و حقوقی تروریسم، سیاست کیفری ایران در مواجهه با این پدیده را تحلیل کرده و نشان دهد که چگونه می‌توان میان حفظ امنیت عمومی و رعایت اصول دادرسی عادلانه و مسؤولیت کیفری فردی تعادل برقرار کرد. چنین پژوهشی می‌تواند در تبیین بهتر حدود مسؤولیت کیفری، تقویت

فرقه خود را بر پایه جنگ مسلحانه و عملیات تروریستی پایه‌ریزی کرده‌اند. برای نمونه فرقه داوودیه در آمریکا، یکی از این فرقه‌ها بود که هیچ اقدام تروریستی جدی در این کشور انجام نداد، ولی دولت آمریکا اساساً به استناد دارا بودن خشونت در این فرقه، در برخورد با آن‌ها وضعی کاملاً متضاد با حقوق بشر برخورد نمود و در نهایت در یک آتش‌سوزی مشکوک از سوی FBI اعضای این فرقه و رهبر آن **دیوید کورش** را زنده در آتش سوزاند. براساس گزارش سالانه ۲۰۰۷ وزارت امور خارجه آمریکا گروهک منافقین هنوز هم پتانسیل دست‌زدن به اعمال تروریستی را دارد. در این گزارش می‌خوانیم:

برآوردها حاکی از آن است که هزاران نفر در سازمان مجاهدین خلق عضو هستند که بیشترین آنان در پاریس و دیگر پایتخت‌های اروپایی حضور دارند. هم‌اکنون در عراق حدود ۳۴۰۰ عضو مجاهدین در اردوگاه اشرف، مقر اصلی مجاهدین در شمال بغداد، تحت کنترل نیروهای ائتلاف قرار دارند و وضعیت اعضای تحت حفاظت ماده ۲۷ کنوانسیون ژنو به آن‌ها اطلاق شده است. این وضعیت بر اعضای گروه خارج از اردوگاه اشرف یا وضعیت گروه به‌عنوان سازمان تروریستی خارجی قابل اطلاق نیست (راستگو، ۱۳۸۲: ۱۲۵).

۳- قربانیان سیاست‌های منافقین

تحت تأثیر ایدئولوژی غلط و مارکسیستی فرقه منافقین افراد زیادی قربانی این سیاست‌ها شده‌اند و صفحات سیاه تاریخ فرقه منافقین را بیش از گذشته پر کرده‌اند.

۴- زنان قربانی اهداف تروریستی فرقه منافقین

در نمودار هرمی سازمان منافقین ملاحظه می‌شود که درحال حاضر این سازمان از ۱۴ ارگان نظامی و ۱۷ سازمان سیاسی تشکیل شده است. نکته بسیار شگفت‌آور این است که براساس نموداری که در بهمن‌ماه سال ۱۳۸۱ تنظیم شده است، مسئولیت هر هفده سازمان سیاسی وابسته به منافقین، برعهده بانوان این سازمان گذاشته است. همچنین فرماندهان دوازده ارگان نظامی از چهارده ارگان سازمان که با عنوان چهارده ارتشبانان ارتش چهارده معصوم نام‌گذاری شده‌اند و در قرارگاه‌های مختلف سازمان منافقین در عراق مستقر هستند، از میان زنان انتخاب شده‌اند و فرماندهی دو ارگان باقی‌مانده هم، اگرچه در لیست ارائه‌شده نامعلوم ثبت شده‌اند، ولی ظاهراً فرمانده دو ارگان نظامی نیز زن هستند، البته شمار کل این ارتش که خیال آزادی ایران

را در سر می‌پروراند، از ۲۸۰۰ نفر تجاوز نمی‌کند. فرقه منافقین در عملیات نظامی فروغ جاویدان که به خیال خود برای سرنوشت دولت ایران از مرز عراق انجام داده بود، از زنانی که آموزش نظامی لازم را ندیده بودند، مستقیماً در عملیات نظامی در قالب یک تیپ زرهی استفاده کرده بود. یکی از زنانی که خود در این عملیات شرکت داشت، به نام ایران پرورش مشاهدات خود را در آبان ۱۳۸۱ در مقاله‌ای با عنوان «عکس‌واره‌ای از فروغ جاویدان مجاهدین خلق» نگاشته است. او در این مقاله درباره سوءاستفاده منافقین از زنان در عملیات نظامی چنین می‌نویسد:

گروه را برای حدود ۲ الی ۳ ساعت برای تمرین تیراندازی بردند، بی‌اغراق زمانی که برای تمرین تیراندازی به هرکس می‌رسید، بیش از ۱۵-۱۱۰ دقیقه نبود و آن هم تبعاً صرف تمرین تیراندازی می‌شد... یکی از زنان مجاهد که ایستاده بمباران را تماشا می‌کرد، ترکش بمب نیمی از مغز او را متلاشی کرده بود، زیرا او نمی‌دانست که باید هنگام بمباران بر زمین بخوابد و سر خود را در میان دست‌ها مخفی کند (راستگو، ۱۳۸۲: ۱۲۶).

۵- گوشه‌هایی از اقدامات تروریستی منافقین در ایران

به نقل از وب‌سایت مجاهدین (اعضای جداشده از فرقه رجوی) شاید ابعاد جنایات منافقین به‌خصوص در دهه شصت برای بسیاری مجهول و نامعلوم باشد، لذا با سیری در رسانه‌های آن زمان به بازخوانی فجایعی که این گروهک ضدخدا و خلق به‌وجود آوردند، می‌پردازیم.

۶- ترور پاسدار محافظ صندوق انتخابات در آمل

۱-۶- ترور شهید صیاد شیراز

صبح شنبه ۲۱ فروردین، وقتی که او فرازهای آخر دعای عهد را زمزمه می‌کرد، مقابل خانه‌اش منافقی در لباس خدمتگذار در کمین او نشسته بود. در سازمان آن‌ها سرلشگر علی صیاد شیرازی لابد به‌خاطر جانبازی‌هایش در راه دفاع از استقلال ایران به اعدام محکوم شده بود! اکنون رهبران سازمان مُصر بودند مأموریت ناتمام فروردین ۶۱ را تمام کنند. سرانجام لحظه موعود فرا رسید. ساعت ۴:۴۵:۶ باز شد و ماشین تیمسار بیرون آمد. او منتظر ماند تا فرزندش مهدی در پارکینگ را ببندد و به او برسد. معمولاً سر راهش او را هم به مدرسه رساند. مهاجم ناشناس در پوشش کارگر رفتگر به محض خروج امیر صیاد شیرازی از منزل و درحال سوارشدن به اتومبیل خود، به وی نزدیک شد. تیمسار شیرازی وقتی متوجه آن مرد رفتگر نما شد، منتظر ماند تا او خواسته‌اش را

آژانس است. عمومی کردن اطلاعات فنی و محرمانه ایران در ضمیمه گزارش همه (غیر از چند دولت ارائه‌دهنده این اطلاعات) را غافلگیر کرده است، هیاهویی که بر سر هیچ ایجاد شده است. نام دانشمندان هسته‌ای ایران که در بازرسی‌ها با آژانس همکاری دارند، توسط آژانس علنی شده و در لیست قطع‌نامه‌های غیرقانونی اتحادیه اروپا و شورای امنیت قرار گرفته است. تحریم دانشمندان هسته‌ای ایران که ثابت شد توسط آمریکا و اسرائیل سازمان‌دهی می‌شوند و اسامی‌ای که در گزارش نامبرده شده هدف ترور گروه‌های ترور این دو کشور و سازمان‌های جاسوسی قرار می‌گیرند» (سخنرانی علی‌اصغر سلطانیه نماینده ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی - ۲۰۱۱-۱۳۹۰).

اما، حذف فیزیکی دانشمندان هسته‌ای و نظامی کشورها توسط سرویس‌های اطلاعاتی - عمدتاً اسرائیل با همکاری نزدیک آمریکا و مزدورانش - تجربه تازه‌ای نیست. ایران نیز تنها قربانی این ترورها نیست. کشورهای دیگری هم هستند که با حسن نیت تن به پروتکل‌ها و سازوکارهای سازمان ملل و بازرسی‌ها و مصاحبه‌ها به منظور راستی‌آزمایی عدم انحراف فعالیت‌هایشان دادند، اما شرایط به‌شکلی دیگر برایشان رقم خورد.

در ضمن بازخوانی و بررسی پرونده بازرسی‌ها از مراکز نظامی عراق، سرنوشت این کشور پس از بازرسی‌ها را شرح دادیم. در این گزارش سراغ برخی از قربانیان «حسن نیت آمریکایی» و جنایت‌های اسرائیل خواهیم رفت. دانشمندان عراقی، مصری و حتی غربی که در پروژه‌های نظامی یا هسته‌ای این کشورها فعالیت داشتند، همگی در پایان کار به یک نقطه رسیدند: ترور. ترور دو دانشمند هسته‌ای دانشگاه شهید بهشتی ایران در تهران در ۸ آذر ۱۳۸۹ باعث کشته‌شدن یکی از این استادان شد. این انفجارها که برای ترور مجید شهریاری و فریدون عباسی دو تن از استادان فیزیک دانشگاه شهید بهشتی انجام شد، منجر به کشته‌شدن مجید شهریاری و مجروح‌شدن دو نفر از همراهان وی گردید.

این دو حادثه در بلوار ارتش و میدان دانشگاه شهید بهشتی در ولنجک روی داد. به گفته رسانه‌ها افراد موتورسوار با چسباندن یک وسیله انفجاری به خودروی پژو ۴۰۵ مجید شهریاری او را به قتل رساندند. به گفته شاهدان عینی دو دستگاه موتورسیکلت با نزدیک‌شدن به خودروی یکی از اساتید دانشگاه بمبی را به سمت خودرو او پرتاب نموده و سپس از محل حادثه گریخته

بیان کند. مرد مهاجم پاکت‌نامه‌ای را به دست تیمسار صیاد شیرازی داد تا آن را بخواند. تیمسار در حال بازکردن پاکت بود که ناگهان مرد ناشناس با سلاح خودکاری که پنهان کرده بود، وی را هدف چند گلوله از ناحیه سر، سینه و شکم قرار داد و از محل حادثه گریخت. براساس اظهارات شاهدان، مهاجم فراری پس از تیراندازی به طرف خودروی پیکان که در فاصله چند متری منزل تیمسار صیاد شیرازی توقف کرده بود، دوید و به کمک هم‌دست خود از محل گریخت. پیکر غرق به خون تیمسار صیاد شیرازی ابتدا به بیمارستان فرهنگیان و سپس به بیمارستان ۵۰۵ ارتش منتقل شد، اما سرانجام بر اثر شدت جراحت به شهادت رسید، اما خبر شهادت سرلشکر علی صیاد شیرازی همه ایران را تکان داد. ملت، به سوگ نشست.

۶-۲- ترور شهدای هسته‌ای ایران

سابقه ترور دانشمندان هسته‌ای و نظامی به چه زمانی بازمی‌گردد؟ آیا می‌دانید طی دو دهه بیش از ۵۰۰ دانشمند عراقی و غیرعراقی مرتبط با این کشور، ترور شده‌اند؟ پشت‌پرده ترور نخبگان علمی جهان کدام سرویس اطلاعاتی فعال است؟ گزارش مشرق شش دهه ترور دانشمندان هسته‌ای و نظامی را مرور کرده است. پس از مرگ مشکوک دکتر اردشیر حسین‌پور در دانشگاه شیراز که هیچ‌گاه ترورش تأیید نشد، موج ترور از ۲۲ دی‌ماه ۱۳۸۸ شروع شد، زمانی که تازه گرد ۸ ماه فتنه خوابیده بود، اما تبعات داخلی و خارجی ۸ ماه آشوب و ناامنی در پایتخت همچنان ادامه داشت. ضربه اول، با ترور شهید علی‌محمدی نواخته شد. دو سال بعد در همان تاریخ پنجمین و آخرین ترور مرتبط با برنامه هسته‌ای کشور رخ داد؛ شهید مصطفی احمدی روشن. یکی از خواسته‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی - به‌جزء دسترسی به مراکز و تأسیسات مورد نظرشان - دسترسی به اطلاعات و پرونده اشخاص درگیر در پرونده هسته‌ای، ازجمله دانشمندان و شخصیت‌های نظامی است. اطلاعاتی که یک‌بار در دوره‌های گذشته در اختیار بازرسان آژانس قرار گرفت و نتیجه‌ای جز ترور پنج دانشمند هسته‌ای کشورمان و شهادت چهار نفر آنان نداشت. علی‌اصغر سلطانیه نماینده وقت ایران در آژانس در اعتراض به درز اطلاعات دانشمندان هسته‌ای، این‌گونه در سخنرانی خود مقامات در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را خطاب قرار می‌دهد:

«مدیرکل با ارسال مسائل فنی محرمانه و عمومی کردن آن مسئولیت خود را نادیده گرفته است. این بزرگ‌ترین لطمه به

پرداخته‌اند. در این بخش کوشش می‌شود که کارکرد گفتمان فقهی و نقش برخی نهادهای مشهور فقهی، جرم‌انگاری تروریسم بررسی گردد و با استفاده از متد پذیرفته‌شده در نظام حقوقی اسلام، هدف این تحقیق تعقیب می‌شود. در میان نهادهای فقهی، آن‌چه بر مفهوم تروریست انطباق‌پذیر است و یا این‌که بر بخشی از رفتارهای تروریستی منطبق می‌باشد، مباحثی در چند باب از ابواب فقه جزایی و یا سایر ابواب است، مانند محاربه، بغی، تعزیر و تا حدودی قصاص و دیات و نیز قاعده لاضرر و امثال آن (نبوی، ۱۳۹۴: ۶۷).

۹- جرم‌انگاری تروریسم در حقوق کیفری ایران

در حقوق کیفری ایران، تعریف مستقلی برای تروریسم پیش‌بینی نشده است. در طول بیش از دو دهه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، اقدامات تروریستی فراوانی به‌وسیله افراد و گروه‌های تروریستی به‌خصوص گروهی سازمان یافته تحت نام سازمان مجاهدین خلق در ایران به وقوع پیوسته است. تمامی این اعمال به‌منظور سلب امنیت مردم، ضربه‌زدن و یا سرنوشتی دولت جمهوری اسلامی ایران و یا مقاصد سیاسی جنایی دیگر بوده و تردیدی در تروریستی‌بودن آن‌ها وجود ندارد. دستگاه قضایی ایران در برخورد با مرتکبان اعمال تروریستی، بسیاری از آن‌ها را مشمول عنوان محارب دانسته است که یکی از مهم‌ترین جرایم علیه امنیت محسوب می‌شود (اردبیلی، ۱۳۷۹: ۱۰۰).

۱۰- قوانین حقوق ایران در مقابله با تروریسم

قانون منسجم خاصی در زمینه تروریسم در ایران وجود ندارد، اما قانون‌گذار ایرانی مصادیقی تحت عنوان جرایم ضدامنیت، پیش‌نویس جرایم مربوط به سایبر و مجازات‌اشرار را در مقررات گوناگون خود ذکر کرده است. به‌عنوان مثال، مواد ۶۷۵ الی ۶۷۸ و نیز ۳-۶۸۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ مواردی را درخصوص صدمه عمدی به اموال و جان مردم مطرح کرده که غیرمستقیم جرم تروریسم را نیز دربر می‌گیرد. در این مواد هرکس هرگونه تخریب عمدی به اشیای منقول متعلق به دیگری را موجب شود و آن را کلاً یا بعضاً تلف نماید و یا با استفاده از مواد منفجره از بین ببرد، بسته به نوع خسارت، از نظر کیفی مجازات خواهد کرد، اما این مقررات مستقیماً به تروریسم اشاره‌ای ندارند، لذا لازم بود که تروریسم در ابتدا تعریف شود و بعد نوع مجازات آن تعیین گردد، بدین‌منظور در سال ۱۳۸۲ لایحه‌ای با عنوان «مبارزه با تروریسم در دولت» تنظیم و تقدیم مجلس گشت که مسکوت‌گذاشته شد. ایران، ازجمله کشورهایی

است. انفجار دوم نیز با نحوه مشابهی بر روی خودروی پژو ۲۰۶ فریدون عباسی روی داد که او از این انفجار جان سالم به در برد. مقام‌ها و رسانه‌های دولتی ایرانی، آمریکا، اسرائیل، ام‌آی ۶ ناتو، گروه ۱+۵، اتحادیه اروپا، معترضان به انتخابات سال ۱۳۸۸ را به ارتباط مستقیم و غیرمستقیم با این انفجارها متهم کردند. وب‌گاه جوان آنلاین از انفجار سوم در شهرک محلاتی خبر داد، اما این خبر توسط فرمانده انتظامی تهران بزرگ تکذیب شد. این خبر که در آن محل انفجار «ابتدای شهرک محلاتی تهران، روبه‌روی داروخانه لشکرک» ذکر شده بود، ساعتی بعد از روی خروجی وب‌گاه جوان آنلاین حذف شد. در این خبر آمده بود که دو نفر در این حادثه کشته شده‌اند. سایت روز آنلاین ادعا کرد این خبر نشان از نقش نهادهای امنیتی در این انفجارها است.

۷- عدم صدور حکم محکومیت برای سازمان مجاهدین خلق در دادگاه‌های بین‌المللی

البته همان‌طور که مستحضرد در سال ۱۳۸۳ در فرانسه سرکردگان و حدود ۱۶۰ تن از اعضای مشمول محکومیت‌هایی گردیدند و از فرانسه اخراج شدند، اما در سال‌های اخیر نیز دادگاه عالی جنایی عراق در تاریخ ۱۳۸۹/۰۴/۱۵ احکام بازداشت مسعود رجوی رهبر سازمان (تروریستی) مجاهدین خلق، همراه با ۳۷ تن دیگر از اعضای آن سازمان، ازجمله مریم رجوی و امیر کاظمی را به اتهام «جنایات علیه بشریت» در عراق صادر و از طریق وزارت کشور عراق احکام جلب را برای اجرا تحویل پلیس بین‌الملل داد. قوه قضاییه کشور عراق درحالی رسیدگی قضایی به اتهامات اعضای سازمان (تروریستی) مجاهدین خلق را آغاز و احکام جلب متهمین را صادر کرده است که دادگاه‌های جمهوری اسلامی ایران علی‌رغم دارابودن صلاحیت سرزمینی و اقتدار قضایی و بین‌المللی، تاکنون در مورد رسیدگی به جنایات دارای خصیصه بین‌المللی سازمان (تروریستی) مجاهدین خلق، اقدامی ننموده که خود مایه شگفتی است و بایستی هرچه سریع‌تر به این مهم پرداخته شود (راستگو، ۱۳۸۲: ۸۰).

۸- رویکرد فقه به تروریسم

اقتضای جامع‌بودن دین اسلام داشتن برنامه برای تمام ابعاد زندگی اجتماعی بشر است. با الهام از آموزه‌های اسلامی، فقیهان اسلام عهده‌دار بیان برنامه و روش اسلام در تمام جنبه‌های زندگی بشر بوده‌اند. در این میان ایجاد استقرار نظم و امنیت از مقوله‌های مهمی است که علمای اسلام هریک به اندازه وسع و نیازمندی‌های زمان به بیان برنامه شریعت برای تأمین آن

قربانی تروریسم، مانند ایران، با اعمال صلاحیت کیفری خویش سعی در به مجازات‌رساندن مرتکبان جرایم تروریستی دارند. ایران با پذیرش اصل صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت منفعل، گام مهمی در جهت مبارزه با این پدیده برداشته است. این روش هم در اسناد شش‌گانه پذیرفته‌شده از طرف ایران و هم در قوانین داخلی از جمله قانون هواپیمایی ایران و قانون مناطق دریایی مورد پذیرش قرار گرفته است.

۱۴- قاعده کلی صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در حقوق ایران

در حقوق ایران رسیدگی به جرایم تروریستی در صلاحیت دادگاه‌های انقلاب است. به‌طور کلی، براساس رأی وحدت رویه قضایی به شماره ۵۲۱ مورخ ۱۳۶۷/۱۲/۰۹، رسیدگی به جرایم بر ضدامنیت به عهده دادگاه‌های انقلاب است. در این رأی آمده است: «جرایمی که اعلام شده، عنواناً در ارتباط به امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، موضوع بند ۱ ماده واحده قانون حدود و صلاحیت دادسراها و دادگاه‌های انقلاب مصوب اردیبهشت‌ماه ۱۳۶۲ می‌باشد که رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت دادسرای انقلاب است.» در نظریه مشورتی اداره حقوقی به شماره ۷/۷۰۰۱ در مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۲۴ درخصوص صلاحیت دادگاه‌های انقلاب برای رسیدگی به جرایم تروریستی، چنین آمده است:

مقابل با اشرار، اگر از مصادیق جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و محاربه یا افساد فی الارض و یا اقدام مسلحانه و ترور و تخریب مؤسسات به‌منظور مقابله با نظام نباشد در صلاحیت دادگاه‌های انقلاب نخواهد بود. در ماده ۵ قانون دادگاه‌های عمومی و انقلاب، مصوب تیرماه ۱۳۷۳، با اصلاحات ۱۳۸۱، به‌صراحت، صلاحیت دادگاه‌های انقلاب برای رسیدگی به جرایم تروریستی به رسمیت شناخته شده است (هاشمی، ۱۳۸۴: ۱۵۰).

نتیجه‌گیری

باتوجه به مباحث مطرح‌شده در این پژوهش، می‌توان در یک نتیجه‌گیری کلی موارد ذیل را به‌عنوان مهم‌ترین دستاوردهای این تحقیق برشمرد:

۱- گروه منافقین یک سازمان تروریستی با دارا بودن ویژگی‌های یک فرقه مذهبی است که همین مسأله موجب می‌شود خطر خشونت و ترور در این گروه افزایش یابد. لازم است دولت نه‌تنها به فرزندان منافقین، بلکه به اعضا و هواداران فریب‌خورده این

است که اسناد مربوط به مبارزه با تروریسم بین‌المللی را در معاهدات مختلف و از جمله تروریسم هوایی پذیرفته است، اما مفاد مقررات این اسناد و کنوانسیون‌ها هنوز به‌صورت حقوق موضوعه در قوانین داخلی داخل نشده است. یکی از این معاهدات ضدتروریسم، در سازمان کنفرانس اسلامی به سال ۱۹۹۹ تصویب شده است که دولت جمهوری اسلامی ایران یکی از اعضا آن می‌باشد (هاشمی، ۱۳۹۰: ۲۸۶).

۱۱- مسئولیت سازمان‌های تروریستی در حقوق داخلی

در حقوق داخلی کشورهای مختلف مسئولیت‌های گوناگونی برای سازمان‌های تروریستی در قبال اعمالشان در نظر گرفته شده که هریک نشان‌دهنده میزان توجه آن کشور به مقوله تروریسم دارد.

۱۲- مسئولیت سازمان‌های تروریستی در حقوق ایران

در حقوق ایران، اگرچه به‌صورت مشخص اشاره‌ای به جرم‌انگاری تشکیل سازمان‌های تروریستی نشده است، اما در برخی مواد قانون مجازات اسلامی می‌توان از جرم‌انگاری صرف تشکیل سازمان‌های تروریستی اثری یافت. به‌عنوان نمونه در ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی ایران، شرکت در گروه یا جمعیت متشکلی که در برابر حکومت اسلامی قیام مسلحانه کند، با فرض بقای مرکزیت آن، سخت‌گیری شدیدی نسبت به هواداران و اعضای آن، اعمال شده است، بدین‌نحو که هواداران آن، در صورتی که از موضع گروه مطلع باشند و با این وجود تلاش مؤثری در جهت پیشبرد اهداف این سازمان‌ها داشته باشند، محارب محسوب می‌شوند، اگرچه در شاخه نظامی شرکت نداشته باشند. تلاش مؤثر در این ماده از انعطاف‌پذیری برخوردار است و می‌تواند حقوق آن دسته از هواداران و سمپادهای این قبیل گروه‌ها و سازمان‌ها را که در شاخه نظامی شرکت نداشته‌اند، به خطر اندازد (مرعشی، ۱۳۸۱: ۷۰).

۱۳- صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در حقوق ایران

تروریسم پدیده‌ای است که امنیت کشورهای بسیاری را در طول تاریخ خصوصاً در دهه‌های اخیر به چالش کشیده و ضررهای غیرقابل ترمیمی را بر آن‌ها تحمیل نموده است. به مجازات‌رساندن تروریست‌ها از برنامه‌های مهم همه کشورها خصوصاً کشورهای قربانی تروریسم است. طبق اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی، صلاحیت رسیدگی به این جرم خارج از حیطه وظایف این دادگاه است و این صلاحیت طبق کنوانسیون‌های مرتبط با تروریسم بر عهده دولت‌ها نهاده شده است. کشورهای

فرقه، به‌ویژه زنان با دید قربانی نگریده و نگاه ارفاق‌آمیزی به آنان داشته باشد؛

۲- براساس مقررات کنوانسیون ژنو، درگیری‌های نظامی که در آن، مردم بر ضدسلطه استعمار و اشغال بیگانه و بر ضد رژیم‌های نژادپرست برای دفاع از حق خودمختاری مبارزه می‌کنند، به رسمیت شناخته شده است. باتوجه به مشروعیت توسل به زور از سوی نهضت رهایی‌بخش، کمک نظامی دولت‌ها به نهضت‌های رهایی‌بخش که برای رهایی از یوغ استعمار به زور متوسل شده‌اند نیز منع نشده، در نتیجه حمایت از تروریسم به‌شمار نمی‌رود. دولتی که با این نهضت‌ها درگیر شده است، نیز نمی‌تواند برای توجیه عملکرد خود به ماده ۵۱ منشور، یعنی دفاع مشروع استناد کند؛

۳- در بسیاری از کشورها، براساس اصل کلی، رسیدگی به اتهام‌های تروریستی، مانند سایر جرایم، در صلاحیت دادگاه‌های عمومی است، اما به‌دلیل اهمیت جرایم تروریستی و ارتباط آن‌ها با مسائل امنیتی، در حقوق بسیاری از کشورها در دادگاه‌های خاص، به‌ویژه دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود که این مسأله از جهات مختلف به‌ویژه از نظر مسائل مربوط به حقوق بشر، مشکلاتی را به‌وجود می‌آورد و از جهتی، ممکن است برخی متهمان و مظنونان به جرایم تروریستی را که احیاناً بی‌گناه هستند، قربانی یک دادرسی غیرمنصفانه نماید.

۴- براساس قاعده «لایبطل دم امرء مسلم»، می‌توان چنین استنباط نمود که هر حقی که متعلق به مسلمانی باشد (و یا به‌دلیل وحدت ملاک، متعلق به هر شهروند دولت اسلامی باشد) و امکان جبران خسارت از سوی اشخاص حقیقی وجود نداشته باشد، باید از بودجه دولتی جبران شود. اصولاً دولت اسلامی نسبت به مسلمانان و ... مسلمانانی که داخل در حکومت اسلامی مورد تعرضی، از جمله حملات تروریستی واقع می‌شوند، مسؤولیت جبران خسارت دارد؛

۵- امروزه ملت‌ها و دولت‌ها با گروه‌هایی مواجه هستند که از هر وسیله ممکن برای جلب نظر دولت‌ها و ایجاد رعب و وحشت در جامعه، دست به ترور می‌زنند، موضوع زمانی پیچیده‌تر می‌شود که قلمروی و محدوده عملیات گروه‌های تروریستی از مرزهای داخلی فراتر می‌رود و یا این‌که حمایت سیاسی و مالی دولت‌ها را در پشت خود دارد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، صداقت و و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: در این مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله مشترکاً توسط نویسندگان صورت گرفته است.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در معرفی منابع و تهیه این مقاله ما را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین‌کننده مالی بوده است.

منابع

- راستگو، علی‌اکبر (۱۳۸۲). *مجاهدین خلق در آینه تاریخ*. چاپ اول، هلند: چاپ آرنهم.

- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۴). *بره‌دیده‌شناسی حمایتی*. چاپ اول، تهران: نشر دادگستر.

- رضوانی، علی (۱۳۸۴). *نقض حقوق بشر در فرقه رجوی، نامه‌ای به سازمان می‌دلا یست شعبه آمریکا*.

- مرعشی، سیدمحمدحسن (۱۳۷۶). *دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری/اسلام*. چاپ دوم، تهران: انتشارات میزان.

- موسوی بجنوردی، سیدمحمد (۱۳۸۰). *مسأله ترور و تروریسم از منظر اسلام*. چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات توسعه فضایی و دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری.

- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۱). *تروریسم رسانه‌ای*. چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات توسعه قضایی و دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری.

- نجفی اسفاد، مرتضی (۱۳۸۱). *بررسی اجمالی تروریسم در کنوانسیون‌های حقوق بین‌الملل هوایی*. چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات توسعه فضایی و دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری.

- نجفی، علی‌حسین و هاشم‌بیگی، حمید (۱۳۷۷). *دانشنامه جرم‌شناسی*. چاپ اول، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- نجفی، محمدحسن (۱۳۶۷). *جوهر الکلام*. جلد بیست و یکم، چاپ سوم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

- هادی، یحیی بن الحسین (بی تا). *الاحکام فی الحلال والحرام*. بی جا: بی نا.

- هاشمی، سیدحسین (۱۳۸۴). *ارتداد و آزادی*. چاپ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.